

PRACOVNÍ LIST

Co je to znak?

Mezi státní symboly České republiky patří velký a malý státní znak. Pomocnou vědou historickou, zabývající se studiem souhrnu pravidel a zvyklostí, podle nichž se znaky tvoří, popisují (odborně blasonují), určují a kreslí, je **heraldika**. Název je odvozený z latinského slova heraldus, tj. herold. Jde o osobu profesionálního (úředního) znalce podoby a užívání znaků. Heroldi jsou a byli také znalci genealogie, etikety a historie. Panovníci je pověřovali úkoly diplomatického charakteru a měli významné slovo ve sporech o užívání znaků a erbů. Panovník byl také zdrojem všech titulů, řádů a jiných poct, včetně přiznání nových nebo polepšení stávajících znaků a erbů. Ať už se jednalo o stát, šlechtice nebo města.

Znak je trvalé nedědičné znamení ve štítě vytvořené podle ustálených heraldických pravidel na základě vžitého nebo uděleného práva. Reprezentuje, identifikuje a zpravidla charakterizuje určitou územní jednotku – obec, město, zemi (zemský znak), stát či jiné územní společenství – nebo se vztahuje k fyzické či právnické osobě (panovník, město, cech). V češtině často dochází k záměně pojmu znak s pojmem erb. Zatímco **erb** (z něm. der Erbe, dědic) chápe heraldika jako znamení dědičné v rámci vlastního rodu, znak je znamení nedědičné, vycházející nejčastěji z funkce majitele a identifikující majitele, případně je znamením určitého úřadu nebo společenství. Oba heraldické prvky – erb i znak – zastávají funkci identifikační (dokumentární), prestižní a dekorační.

Pokuste se určit, zda je na následujících obrázcích představen znak nebo erb:

1) Rodina Kinských

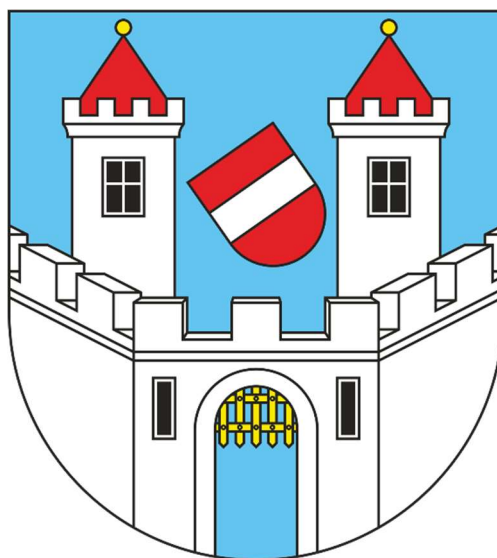
2) *Srbsko*

3) *Dominik kardinál Duka*

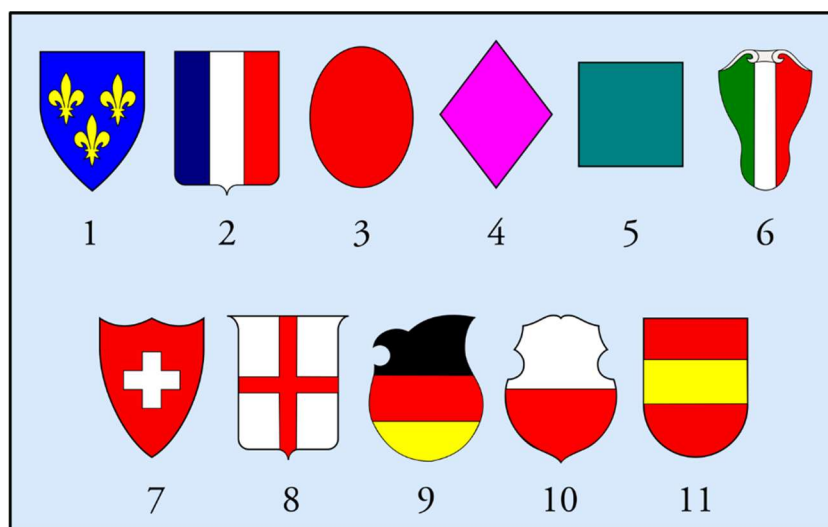
4) Roudnice nad Labem

Jak vidíte, heraldický **štít** je základem a nejdůležitější součástí znaku nebo erbu. Jedná se o jeho jedinou povinnou součást. Štít bývá orientován na výšku (podle svislé osy), nebo mírně šikmo (což odpovídá poloze nošení štítů rytíři). Štít byl součástí výzbroje a je stejně jako vznik heraldiky neodmyslitelně spojen se středověkými dějinami rytířstva. Dělený štít může být půlený (vodorovně) nebo polcený (svisle). Na štítě je zpodoběn vlastní znak nebo erb.

Tvar štítu je do určité míry závislý na kreslíři. Ten však musí respektovat heraldická pravidla, především umělecký sloh. V některých západních zemích Evropy byly pro ženské znaky vyhrazeny odlišné tvary štítů, aby se zdůraznila skutečnost, že se neúčastnily bojů – jednalo se o štít routový a oválný. V českých zemích se pro znaky žen a duchovních (biskupů nebo opatů) v určitých obdobích užívaly štíty špičatě oválné (mandlové).

Na obrázku vidíte příklady základních tvarů štítů.

1. trojhranný (gotický), 2. francouzský (nový), 3. oválný, 4. routový, 5. čtvercový, 6. italský, 7. švýcarský (empírový), 8. anglický, 9. kolčí, 10. renesanční, 11. pozdněgotický (španělský).

Dle základních heraldických pravidel se musí v každém znaku vždy používat kovy (zlato a stříbro, zobrazované v praxi žlutě a bíle) a barvy (červená, modrá, zelená, černá), výjimečně a odůvodněně i tzv. přirozená barva, např. hnědá u kmene stromu, nebo srsti některých zvířat atd. Přičemž platí striktní, někdy však porušovaná, podmínka o střídavém, kontrastním, kladení kovů na barvy, nebo barev na kovy (tj. kovových figur v barevném poli štítu či naopak). Všechna uvedená pravidla mají praktický význam a přispívají k dobré rozpoznatelnosti znaků. Heraldické figury dělíme na tzv. heroldské, tj. geometrické (pole členící štít) a obecné, tj. všeobecně známé, vždy ale náležitě pouze dvourozměrně stylizované. Pozor: stranově, vpravo, vlevo, se znak odborně popisuje vždy z pohledu štitonoše (jeho pravé ruky), nikoliv pozorovatele.

V Čechách se nejstarší znak odpovídající heraldickým pravidlům objevil na pečeti panovníka v roce 1192. Byl jím štít s orlicí, odvozený od císařského znaku, který zůstal symbolem vládnoucího Přemyslovce, ať již užíval titul knížecí nebo královský, do poloviny 13. století. Tato přemyslovská, tzv. svatováclavské orlice se podle všeho již od počátku ve 2. polovině 12. století při barevném provedení odlišovala od německé říšské orlice nejen stříbrnou barvou štítu místo zlaté, ale především použitím červených plamének. Plaménky šlehající z křídel mají symbolizovat starobylé právo českých panovníků (počínaje Břetislavem I.) vyznačovat cestu k císařskému dvoru ohněm. Na pečetích nevládnoucích Přemyslovců je ve stejném období doložen znak s jednoocasým lvem, plnicím nejspíš podle vzoru štaufských císařů roli rodového erbu dynastie. Pokud si někdo z Přemyslovců s výjimkou krále nebo všeobecně uznávaného následníka trůnu přivlastnil znamení orlice, vyjádřil tím neochotu respektovat panovníka a vyvolal konflikt. Představitelé jedné z vedlejších linií Přemyslovců, Děpoltici, se pokusili svůj nárok na silnější postavení demonstrovat pečeti s kombinací jednoocasého lva a poloviny orlice, ale král je nakonec ze země vyhnal.

Přemyslovská orlice:

Základními prvky erbu jsou štít, přilba, přikryvadla, točenice / helmovní koruna a klenot. Někdy se tyto prvky, stejně jako další kusy mohou objevit i ve znacích, například církevních hodnostářů nebo zemí.

Kresba znaku i vlajky se může v průběhu času měnit a mírně autorsky odlišovat. V případě státních symbolů České republiky stanovených Ústavou se však musíme držet obsahové předlohy. To nebrání tomu, aby v rámci uměleckých děl nebo architektury nebyly státní symboly pojaty i s určitou uměleckou licencí. Vždy zůstává a musí být přesně dodržena závazně definovaná podstata, tj. všechny uvedené tinktury a figury v dané kompozici štítu znaku.

Obecní symboly uděluje v České republice předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, který v dané situaci vykonává působnost v oblasti vrchnostenské veřejné správy a tudíž je ve smyslu § 1 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, v postavení správního orgánu. Koná na základě doporučení výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny. Součástí tohoto poslaneckého výboru je podvýbor pro heraldiku a vexilologii, jenž jednotlivé žádosti o udělení obecních symbolů posuzuje. Tento podvýbor zřídil jako svůj poradní orgán expertní skupinu, která je složena z odborníků v oboru heraldiky a vexilologie (nauka o vlajkách, praporech a korouhvích).

Šlechtictví bylo v naší zemi zrušeno se vznikem republiky v roce 1918, ale příslušníkům bývalých šlechtických rodů nic nebrání, aby ve společenském styku užívali rodových erbů. Stejnou možnost mají všichni občané České republiky, kteří si mohou zvolit svůj **osobní občanský znak**. Měli by se však vždy držet pouze základních prvků a vyvarovat se užívání tzv. honosných kusů. Mezi ty patří erbovní plášť nebo stan, štítonoši, korouhve, heslo a pokřik, půda, trofeje, řádové dekorace, hodnostní odznaky a hodnostní koruny, čepice a klobouky. Samozřejmě, že v případě, pokud dotyčná osoba zastává určitý úřad nebo je nositelem konkrétního vyznamenání, může se to promítnout i do osobního znaku nebo dědičného erbu. Příklad vidíme výše ve znaku emeritního pražského arcibiskupa Dominika kardinála Duky, který užívá kardinálský klobouk podle pravidel církevní heraldiky a štít jeho znaku je otočen vekostuhou I. třídy Řádu Bílého lva. Nejvyšší státní vyznamenání České republiky propůjčil kardinálu Dukovi prezident republiky Miloš Zeman v roce 2016.

Užívání osobního hesla v občanském znaku není prohřeškem, pokud vhodně odkazuje k profesi nebo životnímu postoji konkrétní osoby. I zde platí, že pokud si občan České republiky zvolí svůj osobní občanský znak, nesmí jít ani náznakem o předstírání šlechtictví nebo příslušnosti k domněle starobylému rodu. Heraldika je krásnou disciplínou, která prostřednictvím symbolů a tradičních pravidel umožňuje i modernímu člověku vyjádřit úctu ke své rodině, profesi nebo zemi.

Zkuste určit základní prvky a honosné kusy ve znaku Austrálie a Hlavního města Prahy:

